

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA O'QUVCHILARNING O'QUV MOTIVATSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI

Isaxanova Moxidil Erkinovna

QDU o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21235589>

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini rivojlantirishga ta'sir etuvchi asosiy psixologik omillar tahlil qilinadi. Maqolada ichki va tashqi motivatsiya, kognitiv qiziqish, emotsional qo'llab-quvvatlash, mustaqil ta'lim, pedagogning roli hamda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining motivatsiyani rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishga qaratilgan psixologik-pedagogik tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, motivatsiya, o'quv motivatsiyasi, psixologik omillar, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, pedagog, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

Abstract: This article analyzes the main psychological factors influencing the development of students' learning motivation in a digital learning environment. It examines the roles of intrinsic and extrinsic motivation, cognitive interest, emotional support, independent learning, the role of the teacher, and the contribution of modern information and communication technologies to enhancing learning motivation. In addition, the article presents psychological and pedagogical recommendations aimed at increasing students' learning motivation in a digital educational environment.

Keywords: digital education, digital learning environment, motivation, learning motivation, psychological factors, intrinsic motivation, extrinsic motivation, teacher, information and communication technologies (ICT), independent learning.

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalarida, xususan, ta'lim tizimida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamlashtirish jarayoni ta'lim mazmuni, shakli va metodlarini takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish hamda uzluksiz ta'limni ta'minlashning muhim omiliga aylandi. Bugungi kunda elektron ta'lim platformalari, masofaviy ta'lim tizimlari, mobil ilovalar, sun'iy intellekt texnologiyalari, virtual va kengaytirilgan reallik vositalari, raqamli kutubxonalar hamda multimedia resurslari ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ushbu texnologiyalar o'quvchilarga bilimlarni istalgan vaqt va istalgan joyda egallash, o'zlashtirish sur'atini mustaqil belgilash hamda individual ta'lim yo'nalishini tanlash imkoniyatini yaratmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham ta'lim tizimini raqamlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. So'nggi yillarda ta'lim muassasalarida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, elektron ta'lim resurslarini yaratish, masofaviy ta'limni rivojlantirish va pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini oshirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlarning asosiy maqsadi raqobatbardosh, kreativ fikrlaydigan va mustaqil qaror qabul qila oladigan barkamol shaxsni tarbiyalashdan iborat.

Biroq ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etishning o'zi ta'lim samaradorligini to'liq ta'minlay olmaydi. Ta'lim sifati ko'p jihatdan o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan ehtiyoji, qiziqishi, maqsadlari va o'quv faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabati bilan belgilanadi. Shu sababli o'quv motivatsiyasini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarining eng muhim ilmiy-amaliy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli ta'lim muhitida o'quvchi ko'proq mustaqil ishlashi, o'z faoliyatini rejalashtirishi, axborotni tanlashi va o'zlashtirish jarayonini nazorat qilishi zarur bo'ladi. Bunday sharoitda motivatsiya o'quv faoliyatining muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Psixologik tadqiqotlarda motivatsiya inson faoliyatini harakatga keltiruvchi, uni ma'lum maqsad sari yo'naltiruvchi hamda faoliyatning barqarorligini ta'minlovchi ichki va tashqi omillar majmui sifatida talqin etiladi. O'quv motivatsiyasi esa o'quvchining bilim olishga bo'lgan ehtiyoji, intilishi va qiziqishini ifodalaydi. Ichki motivatsiya shakllangan o'quvchi bilimni faqat baho olish yoki nazoratdan muvaffaqiyatli o'tish uchun emas, balki shaxsiy rivojlanish, kasbiy o'sish va hayotiy maqsadlariga erishish vositasi sifatida qabul qiladi. Shuning uchun zamonaviy ta'limning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda barqaror ichki motivatsiyani shakllantirish va uni qo'llab-quvvatlashdan iborat.

Raqamli ta'lim muhiti o'quv motivatsiyasini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Jumladan, interaktiv ta'lim texnologiyalari, multimedia vositalari, videodarslar, virtual laboratoriyalar, onlayn testlar, elektron baholash tizimlari hamda gamifikatsiya elementlari o'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va o'quv jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, internetdagi ortiqcha axborot, ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri, diqqatning tez chalg'ishi, raqamli charchoq va jonli muloqotning qisqarishi kabi omillar motivatsiyaning pasayishiga ham sabab bo'lishi mumkin. Bu esa raqamli ta'lim sharoitida

motivatsiyani shakllantiruvchi psixologik omillarni chuqur o'rganishni talab etadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda ta'limni raqamlashtirish jarayoni tobora jadallashib borayotgan bir paytda, o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini rivojlantirishga ta'sir etuvchi psixologik omillarni aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarurati ortib bormoqda. Chunki yuqori darajadagi motivatsiya o'quvchilarning nafaqat o'quv natijalarini, balki ularning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini, ijodiy fikrlashini, tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini va kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatini ham belgilaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini rivojlantirishga ta'sir etuvchi asosiy psixologik omillarni ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini ochib berish hamda motivatsiyani oshirishga xizmat qiluvchi psixologik-pedagogik yondashuvlarni yoritishdan iborat.

Raqamli ta'lim muhiti zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda ta'lim jarayonini tashkil etish, boshqarish va takomillashtirishni nazarda tutadi. Bunday muhitda o'quvchi ta'lim jarayonining passiv ishtirokchisidan faol subyektga aylanadi. U nafaqat tayyor bilimlarni o'zlashtiradi, balki mustaqil ravishda axborot izlaydi, uni tahlil qiladi, qayta ishlaydi va amaliyotda qo'llaydi. Shu sababli raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini shakllantirish va rivojlantirish ta'lim samaradorligini ta'minlovchi eng muhim psixologik omillardan biri hisoblanadi.

Psixologiya fanida motivatsiya shaxs faoliyatining ichki harakatlantiruvchi kuchi sifatida e'tirof etiladi. U insonning ehtiyojlari, qiziqishlari, qadriyatlari, maqsadlari va hayotiy qarashlari bilan chambarchas bog'liq. O'quv motivatsiyasi esa o'quvchining bilim olishga bo'lgan ehtiyoji, yangi bilimlarni egallashga intilishi hamda ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishga bo'lgan ichki tayyorgarligini ifodalaydi. Motivatsiyasi yuqori bo'lgan o'quvchi murakkab topshiriqlarni bajarishga intiladi, mustaqil fikrlaydi, muammolarni hal qilishga qiziqadi va bilim olishni shaxsiy rivojlanishining muhim omili sifatida qabul qiladi.

Ilmiy adabiyotlarda o'quv motivatsiyasi ichki va tashqi motivatsiyaga ajratiladi. Ichki motivatsiya shaxsning o'z ehtiyojlari va qiziqishlariga asoslangan bo'lib, bilim olishdan zavqlanish, yangi narsalarni o'rganishga intilish va o'z salohiyatni ro'yobga chiqarish istagini aks ettiradi. Bunday motivatsiyaga ega

bo'lgan o'quvchilar darslarda faol ishtirok etadi, qo'shimcha adabiyotlardan foydalanadi, mustaqil izlanadi va o'z ustida muntazam ishlaydi.

Tashqi motivatsiya esa baholar, mukofotlar, ota-onalar yoki o'qituvchilarning talablari, rag'batlantirish yoki jazodan qochish kabi tashqi omillar bilan belgilanadi. Mazkur motivatsiya ayrim hollarda qisqa muddatli natijalarni ta'minlasa-da, barqaror ta'lim natijalariga erishishda ichki motivatsiyaning o'rni ancha yuqori hisoblanadi. Shuning uchun pedagogik faoliyatning asosiy maqsadlaridan biri tashqi motivlarni asta-sekin ichki motivlarga aylantirishdan iboratdir.

Bilishga bo'lgan qiziqish motivatsiyaning eng muhim psixologik komponentlaridan biridir. Qiziqish mavjud bo'lgan taqdirda o'quvchi yangi bilimlarni egallashga tabiiy ehtiyoj sezadi. Raqamli ta'lim muhiti aynan ushbu qiziqishni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarga ega.

Multimedia taqdimotlari, animatsiyalar, infografikalar, videodarslar, virtual laboratoriyalar, 3D modellar va interaktiv mashg'ulotlar o'quv materiallarini an'anaviy usullarga nisbatan tushunarli va qiziqarli shaklda taqdim etadi. Ayniqsa, tabiiy va texnik fanlarni o'qitishda virtual tajribalar hamda simulyatsiyalar murakkab nazariy tushunchalarni amaliy misollar orqali o'zlashtirish imkonini beradi. Natijada o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishi ortadi va o'quv faoliyati yanada samarali tashkil etiladi.

Raqamli ta'lim muhitining muhim xususiyatlaridan biri o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishidir. O'quvchi ta'lim platformalari orqali istalgan vaqtda o'quv materiallariga murojaat qilishi, mavzularni qayta o'rganishi, qo'shimcha manbalardan foydalanishi hamda bilimlarini mustaqil ravishda mustahkamlashi mumkin.

Mustaqil ta'lim jarayonida vaqtni to'g'ri rejalashtirish, maqsad qo'yish, faoliyatni nazorat qilish va natijalarni baholash kabi metakognitiv ko'nikmalar shakllanadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'z faoliyatini boshqara oladigan o'quvchilarda motivatsiya darajasi yuqori bo'ladi. Chunki ular o'z muvaffaqiyatlari uchun mas'uliyatni his qiladilar va natijaga erishish yo'lida faol harakat qiladilar.

O'quv motivatsiyasini rivojlantirishda o'ziga bo'lgan ishonch muhim psixologik omil hisoblanadi. Agar o'quvchi o'z imkoniyatlariga ishonsa, murakkab vazifalarni bajarishdan qo'rqmaydi, xatolarni esa rivojlanishning tabiiy bosqichi sifatida qabul qiladi. Raqamli ta'lim platformalarida topshiriqlarning bosqichma-bosqich murakkablashib borishi, avtomatik baholash tizimlari va tezkor fikr-

mulohazalar (feedback) o'quvchilarda muvaffaqiyat hissini shakllantirishga xizmat qiladi.

Har bir kichik muvaffaqiyat keyingi yutuqlar uchun psixologik asos yaratadi. Shu bois o'qituvchi o'quvchilarning har qanday ijobiy natijasini e'tirof etishi, rag'batlantirishi va ularni yanada yuqori natijalarga ilhomlantirishi zarur.

Raqamli ta'lim sharoitida pedagogning vazifasi faqat bilim berish bilan cheklanmaydi. Zamonaviy pedagog motivator, fasilitator, mentor va maslahatchi sifatida faoliyat yuritadi. U o'quvchilarga kerakli axborotni topishga yo'naltiradi, mustaqil fikrlashni rivojlantiradi, ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal etishda ko'maklashadi.

Pedagogning o'quvchilar bilan ijobiy psixologik munosabat o'rnatishi motivatsiyaning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hurmat, ishonch, adolat va samimiy muloqot o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi. Aksincha, haddan tashqari tanqid qilish, o'quvchini boshqalar bilan taqqoslash yoki faqat salbiy baholash motivatsiyaning pasayishiga olib keladi.

Ta'lim jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan undagi emotsional muhitga bog'liq. Ijobiy psixologik muhit hukm surgan sinf yoki guruhda o'quvchilar o'z fikrini erkin bayon qiladi, savollar beradi, xatolardan qo'rqmaydi va yangi bilimlarni faol o'zlashtiradi.

Raqamli ta'limda ham emotsional qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. O'qituvchining muntazam fikr-mulohazalari, rag'batlantiruvchi izohlari, individual maslahatlari hamda ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi o'quvchilarning motivatsiyasini mustahkamlaydi. Ayniqsa, onlayn darslarda muntazam muloqot va qayta aloqa o'quvchilarning ta'limdan uzoqlashib ketishining oldini oladi.

So'nggi yillarda gamifikatsiya elementlarini ta'lim jarayoniga joriy etish motivatsiyani oshirishning samarali vositalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ballar, reytinglar, nishonlar (badge), sertifikatlar, virtual mukofotlar va darajalar o'quvchilarning o'quv faoliyatiga qiziqishini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim, "aqliy hujum", keys-stadi, debat va hamkorlikda ishlash metodlari o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi. Ushbu metodlar o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol bilim yaratuvchisiga aylantiradi. Natijada motivatsiya nafaqat tashqi rag'batlar, balki o'quvchining shaxsiy qiziqishlari va ehtiyojlari asosida shakllanadi.

Raqamli ta'limning ko'plab afzalliklari bilan bir qatorda ayrim psixologik muammolari ham mavjud. Jumladan, internetdagi ortiqcha axborot oqimi,

ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri, diqqatning tez chalg'ishi, raqamli charchoq (digital fatigue), ko'z va asab tizimiga tushadigan yuklama, shuningdek, jonli muloqotning kamayishi ayrim o'quvchilarda motivatsiyaning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Bunday holatlarning oldini olish uchun ta'lim jarayonida raqamli gigiyena qoidalariga amal qilish, dars va dam olish vaqtini to'g'ri taqsimlash, interaktiv faoliyatni an'anaviy muloqot bilan uyg'unlashtirish hamda o'quvchilarning psixologik holatini muntazam monitoring qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning motivatsiyasini rivojlantirish uchun quyidagi psixologik-pedagogik yondashuvlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

- ta'lim mazmunini o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirish;
- interaktiv va multimedia vositalaridan tizimli foydalanish;
- o'quvchilarning mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash;
- muntazam va konstruktiv teskari aloqa (feedback) berish;
- gamifikatsiya elementlarini maqsadli qo'llash;
- o'quvchilarning kichik yutuqlarini ham e'tirof etish va rag'batlantirish;
- ota-onalar, pedagog va o'quvchi o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish;
- psixologik jihatdan xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratish.

Yuqoridagi omillar o'zaro uyg'unlashgan holda qo'llanilganda o'quvchilarning o'quv motivatsiyasi mustahkamlanadi, ularning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va ta'lim natijalari sezilarli darajada yaxshilanadi. Shu bois raqamli ta'lim muhitida motivatsiyani rivojlantirish faqat texnologik masala emas, balki chuqur psixologik va pedagogik yondashuvni talab qiladigan kompleks jarayon hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta'lim muhiti o'quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiruvchi zamonaviy ta'lim makoni hisoblanadi. Biroq ushbu muhitning samaradorligi, avvalo, o'quvchilarning o'quv motivatsiyasiga bog'liq. Motivatsiyani rivojlantirishda bilishga bo'lgan qiziqish, mustaqil faoliyat, o'ziga ishonch, emotsional qo'llab-quvvatlash, pedagogning kasbiy mahorati va zamonaviy axborot texnologiyalaridan oqilona foydalanish muhim psixologik omillar hisoblanadi.

Kelgusida ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni yanada takomillashtirish bilan bir qatorda, o'quvchilarning psixologik ehtiyojlarini chuqur o'rganish, ichki motivatsiyasini shakllantirishga xizmat qiluvchi innovatsion pedagogik

texnologiyalarni keng joriy etish ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). 2022–2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida (PF-60-son Farmon). Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2023). Umumta'lim maktablari o'qituvchilarining malakasini oshirish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida (Qaror). Toshkent.
3. Abduqodirov, A.A. (2018). Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lim jarayoniga joriy etish. Toshkent: Fan.
4. Anderson, T. (2008). The theory and practice of online learning. Athabasca University Press.
5. Darling-Hammond, L. (2017). Teacher education around the world: What can we learn from international practice? European Journal of Teacher Education, 40(3), p 291-309.
6. Muslimov N.A. (2017). Kasbiy ta'lim pedagogikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Sodiqov, R.T. (2026). Raqamli texnologiyalar asosida umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini samarali boshqarish. Maktab ta'limi: muammolar, izlanishlar, yechimlar, 3, 83-89 b.
8. Mamarasulov, S.O. (2025). Raqamli ta'lim muhitida pedagoglarning kasbiy mahoratini rivojlantirishda interaktiv usullarning o'рни. Kasbiy pedagogik mahorat: ilg'or tajribalar va rivojlanish istiqbollari, 322-325 b.
9. Abdurasulova, D.E. (2026). Raqamli ta'lim muhitida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etishning nazariy va amaliy asoslari. Maktab ta'limi: muammolar, izlanishlar, yechimlar. 3, 138-144 b.
10. G'oziyev Ye. "Ontogenez psixologiyasi".- Monografiya. T.: Noshir. 2010
11. Nishanova Z. Kamilova N.va bosh. "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya". Darslik. T.: 2018

